

Mgr. Šárka Zikánová: Slovosled ve starší češtině (1500 – 1620): Postavení syntetického přísudku ve větě hlavní. Disertační práce podaná na Filozofické fakultě UK 2006

Doktorandka si dobrovolně poněkud zkomplikovala název práce svou apriorní rezignací na tradiční termín humanistická čeština. Ten bychom ovšem i při nesouhlasu s jeho obsahem mohli chápat jako označení značkové, ziskem vždy zůstává jeho jednoznačné časové zařazení. Její termín starší čeština v periodizaci vývoje *stará č. – starší č. – nová č.* může zavádět, nehledě už na to, že odlišení barokní češtiny od humanistické bude v nové terminologii těžkopádné: starší čeština mladší proti starší češtině jaké? Nicméně je to připomínka nepodstatná.

Cílem předložené práce je verifikace tradovaného Havránkova tvrzení o tom, že v dotyčné době převládá postavení slovesa na konci vět. Autorka se neomylně vrhá na nejvíce rozhodující místo humanistického souvětí: větu hlavní. (Převládající koncové postavení VF ve větách vedlejších je vcelku evidentní – i když bude užitečné jednou detailně prozkoumat i je.) Teoretickým pozadím jí je propracovaná teorie aktuálního větného členění aplikovaná na staročeský materiál, pracovním nástrojem statistika. Aplikace na staročeské texty je podporována důsledným přihlížením ke kontextu a testy i jinými postupy, které mají eliminovat vnášení novodobého povědomí do hodnocení hloubkového slovosledu staročeské věty.

Výchozí materiál, autorkou přísně vybraný, pokrývá všechny běžné žánry daného období. Postupující analýzy pak ukazují, že aplikace statistiky má značnou výpovědní hodnotu. Z tabulky na str. 131 (tranzit na konci, což je nejnápadnější slovosledná osobitost starší češtiny) je např. vidět, že žánr je namnoze důležitějším faktorem než autor. Ostatně autorka sama, která se vyhýbá názvu humanistická čeština, připouští na str. 98 specifické postavení žánrů, v nichž se „patrně více dodržovaly zásady antické rétoriky“. Na str. 142 uvedené odchylky od polohy přísudkového slovesa před postponovaným členem v souvětí s vedlejší větou obsahovou je možno vysvětlit také dobovou tendencí k interpozičnímu rozvíjení souvětí (nejen tendencí starší češtiny ke koncovému postavení slovesa). Komentář ke grafu 45 mluví o dokladech s negativním přechodovým slovesem, ačkoli mezi doklady sloveso s negací není uvedeno ani v jednom případě. U výjimečného dokladu na postavení slovesa po *i* na str. 166 se přimlouvám za alternativní interpretaci, kterou uvádí i autorka: *i toho nevím, komu se ta summa dostala*: *i* ne jako navazovací částice (což je zřejmě biblismus), ale jako součásti záporu („ani“). Statistickou metodou se také na str. 175 – 178 přesvědčivě potvrzuje platnost

teze Aleše Svobody o tom, že ve větách, kde není přítomen podmět, má přísudkové sloveso tendenci stát na počátku věty.

Autorka se prozíravě rozhodla analyzovat rozsáhlejší úryvky specifických textů, Hájkovy kroniky a Lukášova evangelia z Bible kralické zvláště. Oba texty se od základní databáze i od odpovídajících žánrů (historiografie a náboženská literatura) statisticky liší, Lukášovo evangelium přitom víc než Hájkova kronika. U biblického textu je ovšem příčina evidentní: *I zůstala Maria s ní asi za tři měsíce, a potom navrátila se do domu svého* je překlad souvětí: *Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus; et reversa est in domum suam.* – Alžbětě pak *naplnil se čas, aby porodila; i porodila syna.* *Elisabeth autem impletum est tempus pariendi, et peperit filium.* – *I uslyšeli sousedé a přátelé její, že Hospodin veliké učinil s ní milosrdenství své, i radovali se spolu s ní.* *Et audierunt vicini et cognati ejus, quia magnificavit Dominus misericordiam suam cum illa, et congratulabantur ei* atd. – Jde tu tedy o záměrné úzkostlivé sledování předlohy i co do slovosledu. Namítám proti autorčinu termínu-netermínu mechanické umístění přísudkového slovesa. V jazyce není mechanického nic, jeho užívání je řízeno – jak je ostatně všude v práci vidět – vždy specifickými zákonitostmi. Slovosledné zvláštnosti Hájkovy kroniky pak nejsou ve výrazném rozporu se základní databází, jsou tedy jen projevem stylové osobitosti autora.

Přípomínky, které jsem tu porůznu při přehledu práce uvedl, ovšem zdaleka nejsou podstatné. Na práci vysoce oceňuji koncepci, metodu, formulační úroveň i pečlivost zpracování. Autorka přesvědčivě vyvrátila Havránkovo tvrzení o tom, že v dané době převládá koncové postavení slovesa co do vět hlavních. Soudím, že předložená práce paní Mgr. Šárky Zikánové suverénně splňuje všechny kladené požadavky, a je tedy zralá k obhajobě.

Brno 30. července 2006

prof. PhDr. Dušan Šlosar